

№ 36 (437)
Верасень 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ Чытанні: 150-годдзе «Мужыцкай праўды» – *стар. 2*

☞ Знакавыя юбілеі: Зоська Верас і Максім Танк – *стар. 3 і 5*

☞ Рэгіён: лексіка з Узды – *стар. 7*

У Зоські Верас — юбілей

(Працяг тэмы на стар. 3)

Добрыя сустрэчы

Да Дня бібліятэк ва Уздзенскай цэнтральнай раённай бібліятэцы імя П. Труса адбылася сустрэча «Прыходзяць кнігі ў госці да нас» у межах акцыяў «Падары бібліятэцы кнігу» і «Падары кнігу ўдзельніку Вялікай Айчыннай вайны», абвешчаных з пачатку года. У ёй прынялі ўдзел людзі з абмежаванымі магчымасцямі – наведнікі дзённага прабывання інвалідаў тэрытарыяльнага цэнтра сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва Уздзенскага раёна. Яны разам са сваімі бацькамі падрыхтавалі для чытачоў бібліятэкі падарунак – больш за 50 выданняў мастацкай літаратуры з уласных бібліятэк. На мерапрыемства былі запрошаныя ўдзельнік Вялікай Айчыннай вайны Іван Іосіфавіч Нікалаевіч, старшыня раённага Савета ветэранаў вайны і працы Анатоль Канстанцінавіч Якуценка, удзельніца літаратурнага аб'яднання «Нёманец», аўтар паэтычнага зборніка «Малина в сентябре» Вольга Бокуць-Чабатарова. Госці дзяліліся ўспамінамі і распавядалі, як кніга дапамагала ім у жыцці. А ад кіраўніцтва бібліятэкі шанюным гасцям былі ўручаныя некалькі выданняў ваеннай тэматыкі.

Аксана ДРАЧАН,
дырэктар Уздзенскай ЦБС

На фота: удзельнікі святочнай сустрэчы

На тым тыдні...

✓ **17 верасня** ў Мінску адбылося ўскладанне кветак да мемарыяльнай дошкі на доме па вуліцы Кульман, 15, дзе жыў народны паэт Беларусі Максім Танк.

✓ **17 верасня** ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі прайшла прэзентацыя навуковага выдання **А.Л. Вераб'я «Максім Танк і польская літаратура»** (выдавецтва «Беларуская навука»). У манатрафі разглядаюцца традыцыі польскага рамантызму XIX ст. у паэзіі класіка, даследуюцца ўзаемаадносіны творчасці беларускага паэта з польскай літаратурай XX ст., аналізуюцца пераклады паэта на польскую мову, даецца ацэнка працам польскіх крытыкаў і літаратуразнаўцаў, прысвечаных яго творчасці.

На вечарыну былі запрошаныя навукоўцы НАН Беларусі, выкладчыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Беларускага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, прадстаўнікі Польскага Інстытута ў Мінску і інш. Да імпрэзы была падрыхтаваная выстаўка «Максім Танк – волат паэтычнага свету».

✓ **17 верасня** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа была адкрытая выстаўка «... Я заўжды помню голас твой», падрыхтаваная да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Танка з фондавых матэрыялаў. На выстаўцы прадстаўленыя кнігі паэта з дарчымі надпісамі Якубу Коласу, вершы-прысвячэнні Коласу, фотаздымкі, дзе адлюстраваныя сумесная паездка ў Ленінград, адпачынак на Нарачы і інш.

У адкрыцці выстаўкі прынялі ўдзел галоўны рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура» паэт Віктар Шніп, доктар тэхнічных навук, сын Якуба Коласа Міхась Міцкевіч.

✓ **18 верасня** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адбылося адкрыццё праек-

та «Калекцыя экслібрыса», прысвечанага 15-годдзю музея. Пад час адкрыцця прайшла прэзентацыя каталога «EX LIBRIS калекцыя», выдадзенага пры падтрымцы Польскага Інстытута ў Мінску і кнігарні «Кніжны салон». Выстаўка створаная дзякуючы данацыям мастакоў з 34 краінаў. Сёння музейную калекцыю экслібрыса складаюць больш за 1 700 эстампаў.

Праект – спроба зрабіць рэтраспектыўны зрэз беларускага экслібрыса ў міжнародным кантэксце праз працы найбольш актыўных беларускіх графікаў-экслібрыстаў старэйшага і малодшага пакаленняў.

Выстаўка міжнароднага экслібрыса працягнецца да 29 верасня, а экспазіцыя беларускага экслібрыса – да 6 кастрычніка.

✓ **18 верасня** ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры прайшла прэзентацыя кнігі «Максім Танк. На камях, жалезе і золаце» (успаміны, эсэ, прысвячэнні), выхад якой прымеркаваны да юбілею народнага паэта. На імпрэзе прагучалі ўспаміны вядомых паэтаў, даследчыкаў творчасці Максіма Танка, а таксама тых, хто спрычыніўся да выдання кнігі.

✓ **19 верасня** ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі адбылася прэзентацыя кнігі «Акадэмік Пётр Прохоренка» (выдавецтва «Чатыры чверці»), прысвечанай выбітнаму акадэміку. У выданні прадстаўленыя старонкі з яго дзённіка, лісты, артыкулы, тэксты выступаў. Да мерапрыемства была падрыхтаваная выстаўка «Жыцьне ў навуку. Памяці ўчонага П.П. Прохоренка».

✓ **20 верасня** Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы запрасіў на літаратурна-музычную вечарыну «Я сэрцам пісаў сваю кожную песню...», прымеркаваную да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Танка. У ёй прымалі ўдзел Віка Трэнас, Т. Барысюк, Д. Лосева, М. Кандратаў, удзельнікі літаратурнага гуртка «Альтанка» пры філагічным факультэце БДУ; студэнты Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі і вучні музычнай школы № 10 выконвалі класічную і нацыянальную інструментальную музыку.

Гучалі вершы ў аўтобусе...

Адметна сустрэў сваё прафесійнае свята калектыў гарадской бібліятэкі № 11 – філіял № 8 ГЦБС г. Гомеля. Бібліятэкары разам з адміністрацыяй Савецкага раёна і кіраўніцтвам аўтобусага парку № 1 арганізавалі «Чытальную залу на колах». Гэтая незвычайная вандроўка адбылася па аўтобусным маршруце № 17. Шмат хто з пасажыраў звярнуў увагу на тое, што кіроўца Фёдар Старавойтаў быў апрануты як Францыск Скарына. У аўтобусе можна было паслухаць вершы беларускіх паэтаў, даведацца пра навінкі мастацкай літаратуры і дзейнасць мясцовых бібліятэк. Некаторым пасажырам пашанцавала атрымаць у падарунак часопісы і кнігі.

Як расказала загадчыца бібліятэкі Антаніна Уварава, падобныя мерапрыемствы, безумоўна, патрэбныя. Жыхарам і гасцям горада цікава будзе даведацца пра навінкі літаратуры і творчасць мясцовых пісьменнікаў.

Галіна МІКАЛЕНА, г. Гомель
На фота аўтара: Фёдар Старавойтаў і своеасабліва «чытальная зала»

«Сем цудаў Беларусі» – на атрыманне Дзяржаўнай прэміі

Прыгожымі словамі пад чароўныя гукі цымбалаў пачалася 12 верасня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі незвычайная імпрэза, прысвечаная Году кнігі. У галерэі «Лабірынт» сабраліся вядомыя пісьменнікі, прадстаўнікі каардынацыйных устаноў СНД, літаратурных рэдакцыяў і выдавецкіх устаноў, шырокага кола грамадскасці, каб пад-

вечнасці», «Званы Нямігі», «Адвечны покліч Радзімы», «За наміткай гісторыі», «Славуцья родам сваім», «Перуновага племені дзеці», «На далонях вечнасці» (разам з Уладзімірам Ягоўдзікам), што выйшлі з 2001 па 2011 г. Створаныя на гістарычнай аснове аповеды ў даступнай для дзяцей форме даюць звесткі пра знакавыя гістарычныя постаці, здабыт-

нік Міністра культуры Тадэвуш Стружэцкі, які адзначыў, што вартасці кніг серыі «Сем цудаў Беларусі» засведчаны больш чым у 70 газетных і часопісных публікацыях, а вылучэнне аўтара на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Беларусі аднагалосна падтрыманае калегіяй Міністэрства культуры. Пра літаратурныя вартасці выдання, іх ролю ў інтэлектуальным выхаванні дзяцей, аб дзейнасці аўтара як перакладчыка, гісторыка, грамадскага дзеяча і значнасці яго ўнёску ў справу захавання помнікаў гісторыі і культуры выказаліся пісьменніца і перакладчыца Раіса Баравікова, пастаянны ўпаўнаважаны прадстаўнік Украіны пры каардынацыйных інстытутах СНД Іван Бунечка, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп, пісьменнік Уладзімір Ліпскі.

Напрыканцы вечарыны аўтар шчыра падзякаваў за словы падтрымкі, выказаў удзячнасць калегам па сумеснай працы над выданнем серыі – дырэктару выдавецтва «Кавалер» Канстанціну Хадзькоўскаму, мастаку Паўлу Татарнікаву, пісьменніку Уладзіміру Ягоўдзіку, а таксама раскажаў пра задумы на яе працяг.

Наш кар. Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Выступае І. Бунечка

трымаць прапанову Беларускага фонду культуры аб вылучэнні серыі кніг пісьменніка і грамадскага дзеяча Анатоля Бутэвіча «Сем цудаў Беларусі» на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь.

Літаратурна-мастацкая серыя выданняў складаецца з ужо добра вядомых і запатрабаваных чытацкай аўдыторыяй сямі кніг: «У гасцях у

кі продкаў, помнікі архітэктуры і гістарычныя падзеі Бацькаўшчыны. Праз захапляльны літаратурны падарожжы ў прастору і часе маленькія беларусы становяцца больш дасведчанымі ў гісторыі і таямнічых старонках радзімы. Кнігі багата ілюстраваны графікам Паўлам Татарнікавым.

Распачаў сустрэчу намес-

Ужо сёмы раз Гродзенская абласная бібліятэка імя Я.Ф. Карскага збірае навукоўцаў, краязнаўцаў, супрацоўнікаў музеяў, бібліятэк ды студэнтаў на Гарадзенскія чытанні, каб ушанаваць найбольш адметныя падзеі ў гісторыі нашай любай Гарадні і вобласці. Сёмыя чытанні былі прымеркаваны да 150-годдзя з пачатку выдання «Мужыцкай праўды», першай газеты на беларускай мове, амаль усе нумары якой выйшлі на тэрыторыі Гродзеншчыны. Яна адыграла вялікую ролю ў справе падрыхтоўкі паўстання 1863–1864 гг. Анатоль Смірноў, аўтар многіх працаў пра паўстанне 1863 г. і пра Кастуся Каліноўскага, называў «Мужыцкую праўду» «першым зваротам з вольным і праўдзівым словам да сялянна-беларуса на ягонай роднай мове».

У 1862–1863 гг. яе выдавалі К. Каліноўскі, Ф. Ражанскі, С. Сангін, В. Урублеўскі. Выйшла 7 нумароў. Газета друкавалася у выглядзе аркушаў невялікага фармату значным накладам. Распаўсюджвалася амаль па ўсёй Беларусі, у Літве і Латвіі. Кожны нумар падпісваўся псеўданімам «Яська, гаспадар з-пад Вільні».

«Мужыцкая праўда» — першая газета на роднай мове

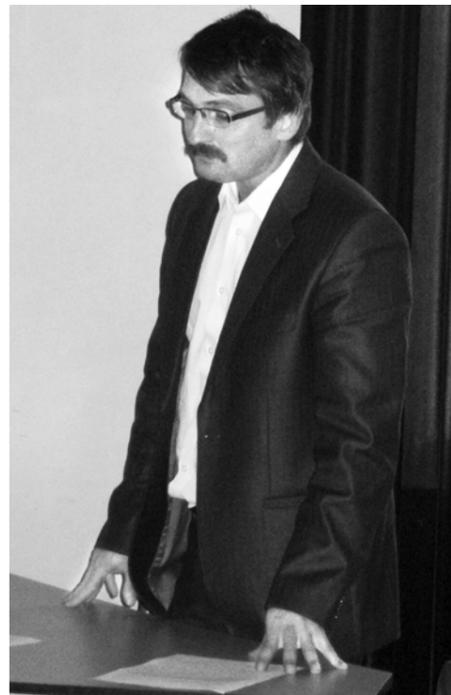
Усе нумары «Мужыцкай праўды» прасякнутыя найважнейшым пытаннем эпохі – пытаннем зямлі і волі, павасам барацьбы за свабоду. Газета заклікала беларускі народ да ўзброенай барацьбы супраць самадзяржаўна-прыгонніцкага ладу, заклікала беларускіх сялянаў падтрымліваць нацыянальна-вызваленчы рух і адначасова вырашаць свае ўласныя задачы.

Адкрыў сёмыя Гарадзенскія чытанні начальнік упраўлення культуры аблвыканкама Аляксандр Вярсоцкі. Ён адзначыў, што выданне з'яўлялася рэвалюцыйным у думках людзей таго часу. Даследчыкі называлі газету «набатам паўстання 1863–1864 гг.»

У дакладах аналізавалася роля «Мужыцкай праўды» ў развіцці беларускай культуры, разглядалася газета як узор мастацкай публіцыстыкі. Прафесар кафедры беларускай культуры і рэгіянальнага турызму Аляксей Пяткевіч падкрэсліў значнасць газеты,

«якая загаварыла мовай свайго народа». Гэта літаратурная з'ява поўнацэнна арыгінальная і наватарская. Рознабаковасць газеты паўплывала на развіццё беларускай літаратуры. Шэраг дакладаў раскрываў змест першай газеты на беларускай мове: эканамічныя, грамадска-палітычныя, рэлігійныя праблемы; знаёміў з яе распаўсюджвальнікамі; прадстаўляў беларускамоўныя выданні 1860-х гг. Дацэнт кафедры гісторыі Беларусі Віктар Белазаровіч зрабіў бліскучы агляд гістарычных крыніцаў па вывучэнні «Мужыцкай праўды». Уплыў паўстання 1863–1864 гг. на культурнае жыццё Гродзеншчыны быў раскрыты ў дакладе прафесара Святланы Куль-Сяльверставай і дацэнта Віталія Карнялюка. Асноўныя тэндэнцыі развіцця і тэматыка перыядычнага друку на гарадзенскіх землях былі паказаныя ў дакладе кандыдатаў гістарычных навук Святланы Сілавой, Аляксандра Богуша, Сяргея Амелкі. Палемічнай і вострай была дыскусія пад час падвядзення вынікаў чытання.

Цікавасць выклікаў адкрыты прагляд «Мужыцкай праўды» – першай дэмакратычнай газеты на роднай мове, што быў падрыхтаваны аддзелам краязнаўства сумесна з аддзелам рэдкіх кніг і старадрукаў Гродзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея. У першым раздзеле «Мужыцкай праўды» ў кантэксце беларускай культуры» прадстаўленыя тэксты самой газеты і вынікі даследаванняў навукоўцаў, якія месцяцца ў розных крыніцах: энцыклапедычных выданнях, манаграфіях, зборні-

В. Карнялюк

ках навуковых працаў, падручніках і навучальных дапаможніках. Другі раздзел – «Перыядычны друк Гродзеншчыны» – адлюстроўвае газеты нашай рэгіёна ад часоў «Газеты Гродзенскай» і да сучасных. Шырока паказаныя перыяды міжваеннага перыяду на беларускай, польскай, рускай мовах і на іўрыце. Тут прадстаўлены і выданні, што раскрываюць вынікі даследаванняў навукоўцаў і журналістаў аб развіцці перыядычнага друку на гарадзенскіх землях.

Любоў ТУРМАСАВА, загадчык аддзела краязнаўства Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі імя Я.Ф. Карскага
Фота Алены Кучынскай і Юрыя Іванюка

Пад час чытанняў

Што архіў захаваў

Зосьцы Верас спаўняецца 120 гадоў

А 30 з лішкам гадоў таму мы былі ў яе Лясной хатцы пад Вільняй з рабочым візітам. Я на той час працаваў рэдактарам літаратурна-драматычных перадачаў Беларускага тэлебачання. Разам з рэжысёрам Эдуардам Перагудам у нас было заданне падрыхтаваць кінаарыс «Сустрэчы і ростані» – да 90-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча. А хто на той час мог нагадаць пра свае сустрэчы і ростані з класікам нашай літаратуры? Тым больш, што для Зоські Верас Максім быў не толькі

паэтам, а сябрам, закаханым у яе чалавекам.

Перадача прайшла ў эфір на самым пачатку 1982 года, а 30 верасня мы ўжо святкавалі 90-годдзе самой Зоські Верас. На здымках таго дня людзі ў кадры мяняліся. Вось стаіць злева ўнук юбіляркі Яраслаў, за ім Марыя і Аляксей Пяткевічы, сама Зоська Верас, каля яе Ніна Ляшковіч, Аляксандр Ліпень, Генадзь Каханойскі, Лявон Луцкевіч, прыбягае да нас Данута Бічэль-Загнетава... Я націснуў аўтаспуск і прытуліўся да Каханойскага: як жа не

аказацца сярод пашанотных гасцей Зоські Верас.

Фатаграфавалі яе і ў вакне, і ў лекавым агародчыку...

А яшчэ праз пяць восеняў – 27 і 28 верасня 1987 года – Лясная хатка сустракала гасцей 95-гадовай Зоські Верас. Працавала здымачная група БТ. Вёўся запіс размоваў з паважанай юбіляркай. Задавалі пытанні Вольга Іпатава, Віталь Скалабан, Уладзімір Содаль... Падносілі фотаальбомы дачка Зоські Верас Галіна і яе муж Лявон Луцкевіч. Прысутнічаў і мастак Анатоль Наліваеў.

Захаваліся дзясяткі пісем, паштовак, аўтографуў незабыўнай і шчодрой Людвікі Антонаўны Сівіцкай-Войцік – пісьменніцы, грамадска-культурнай дзяячкі непараўнальнага краязнаўчага таленту, ахвярніцы дзясяткам музеяў па Беларусі. Доўга будзе помніцца яе імя – багаты каласок на нашай ураджайнай ніве.

Сяргей ПАНІЗЬНІК,
пісьменнік,
фота аўтара

Зоська Верас, А. Пяткевіч, Г. Каханойскі

30 верасня спаўняецца 120 гадоў з дня нараджэння Зоські Верас. Няшмат між беларускіх паэтаў доўгажыхароў. Да стагоддзя не дажыў ніхто. Зосьцы Верас не хапіла некалькіх месяцаў да яе верасня.

Ціпляя краска-зёлка далікатналіловага колеру абраная сціплай руплівай-пчолкай Людвікай Сівіцкай як літаратурны псеўданім зусім невыпадкова. Бо прыйшла яна ў гэты свет, калі квітнелі верасы, калі восень толькі збіралася быць злою і непрыветнай, а пакуль яшчэ ўдала хавала свой праўдзівы нораў то за ўсмешкай усё яшчэ ласкавага сонейка, то за яркаю квеценню астраў і вяргіняў, а першыя жоўтыя лісткі толькі дабаўлялі красы ў палітру яшчэ багата прыбранага лесу. Час, калі мроіцца, што не ўсё яшчэ страчана, што будзе яшчэ і цяпло, і сонца. Час, калі верыш. Час дарэмнай надзеі. Ды і сам колер ліловы – колер смутку і страты, колер ўдавы.

Яна не магла не напісаць гэты верш. Пра гэты час з гэткай назвай – «Верас». У спакойнай-сцішаным рытме ягоным няма развітаных надрыву, толькі легкавейны смутак:

*Цвітуць на ўзлеску верасы
Пяшчотным колерам ліловым.
Змайжаюць птушак галасы,
Губляюць першы ліст дубровы.*

І пчола, жвава працаўніца, звячкі і нораў якое паэтка ведала дасканала, бо недарэмна ж закончыла ў Варшаве агародніцка-пчальярскія курсы, а пазней выдавала часопіс «Беларуская борць», тут, у гэтай вераснёвай квецені, збірае духмяную свежасць, ці ведаючы, што апошні раз?

*Як промні сонейка зальюць
Апошняй целыней паланы,
Тут пчылы рупныя снуюць
І звон плыве іх несціханы.
Апошні верасовы мёд
Пчалу паклікаў у палёт.*

Апошняя з магіканаў

Зоську Верас можна з поўным на тое правам паставіць поруч з Канстанцыяй Буйло. Праўда, яе вершы інтымнага плана значна менш вядомыя, ды і не так іх многа, як у спадчыне аўтаркі «Курганнай кветкі». Але тое, што маем, сапраўды маем як споведзь збабелага дзявочага сэрца, прычынай чаго – каханне. Як жа пакутліва білася сэрца гэтай пяшчотнай шэрай пташкі па тым, з кім шчасце было немагчымым! Верш «Не біся так, сэрца...» мог быць напісаны толькі тою, чыё сэрца зведала напоўніцу боль кахання:

*Не біся так моцна, сэрца,
У змучанай грудзі,
Не зрывавай апошні сілы,
Ён тваім не будзе...*

Напачатку – зварот да сэрца, бо яго найперш ранаць стрэлы кахання, далей – да вачэй, бо яны выява душы, бо праз іх чалавек здольны перадаць многае, бо і праз іх адбываецца зваротная сувязь:

*Замкнецца, бедны вочы,
Заліты слязамі,
Годзе вам дарма глядзеці
За яго слядамі...*

І ўрэшце – да вуснаў, бо дадзена нам слова, каб выказаць тое, што на сэрцы. А ў сэрцы ягонае імя, якое запаланіла ўсё:

*Перастаньце, мае губы,
Белья ад смутку,
Паўтараці яго імя
Кожную мінутку...*

Але ўсе гэтыя звароты марныя, бо каханне непадуладнае загадам, просьбам. Таму і б'ецца, зрываючыся ад болю, сэрца, таму і выглядаюць вочы яго, адзінага, таму і шэпчаць вусны ягонае імя.

А саблівая ўдалым атрымаўся верш «Ліст», час напісання якога даследчыкі падаюць як 1920-я гады. Хутчэй за ўсё, гэта ліст да таго, з кім яна ліставалася, каго кахала, а пасля незваротна страціла. Да Фабіяна Шантыра. У лісце да Уладзіміра Содала Людвіка Антонаўна згадвала: «Жылі мы па-ваеннаму – ня разам, а асобна, і «ездзілі да сябе ў госьці» ды пісалі амаль кожны дзень». Але прышоў іншы час, калі ўжо паслаць звячэйны ліст мажлівасці не стала. Таму і ўзнік гэты незвычайны ліст:

*Хацела да цябе напісаці
На пялёстку ружы пахучай,
Але пялёстка мог згінуць
У пору буры грывучай.*

Паэтка выбірае надзвычай прыгожы і далікатны «матэрыял» з таго, што яе акаляе, каб напісаць сваё пасланне, але не можа быць ён прыдатным, бо нетрывалы, недаўгавечны, як усё прыгожае:

*Хацела да цябе напісаці
На скрыллі у матыльчэчка,
Але матыль умірае,
Як прыйдзе цёмная ночка.*

Ды і наогул, лісты здольныя губляцца ў розных прасторавых вымярэннях, у пазамежнасці, яны ніколі не знаходзяць адрасатаў там, куды тыя сышлі назаўсёды. І калі нават лістаноша (лісталеўта) лёгкая, лёткая птаха, няма ніякай надзеі, што ліст знойдзе менавіта яго:

*Хацела я ліст паслаці
Праз ластайку
з нашага дома,
Але ж яна магла даці
Яго каму-небудзь другому.*

Лясная хатка і яе гаспадыня ды госьці

Ад рэдакцыі. Унікальныя фотаздымкі Людвікі Антонаўны захаваліся дзякуючы рупнасці С. Панізьніка. Цяпер яны адсканаваны і захоўваюцца ў лічбавым фармаце. Пакуль не будзе прыдуманая новая, больш сучасная, форма захавання дакументаў. А ці захаваў хто дзе тыя ўнікальныя відэамаатэрыялы? Чаму б іх не залічва-

ваць ды й не паказаць па беларускім тэлебачанні? Зрэшты, не лішнім было б увогуле пачаць на БТ трансляваць перадачы з бага- тага, спадзяемся, архіва тэлекампаніі, прысвечаныя выдатным сынам і дочкам зямлі Беларускай. Можна, так паціху на тэлепрасторы вярнулася б і родная мова, і родная культура, і павага да свайго, крэўнага...

Калі думала пра іх поруч, адразу ў памяці паўставалі два творы. Карціна «Максім Багдановіч і Зоська Верас у Мінску. 1916 год» Івана Пратасені, якую пануем не столькі з-за яе мастацкіх вартасцяў, колькі за тое, што яна ёсць: мастак угледзеў іх, такіх малядых і прыгожых, поруч у тым далёкім скрушным часе. І верш Дануты Бічэль «Максім і Людвіка», у якім перапляценне светлага, шчаслівага, дзіцячага, гарадзенскага, што звязала яго і яе, як кладка над Гараднічанкай, якая злучала іх берагі.

І тыя знакаміды пяць месяцаў у Мінску, пра якія пазней распавяла Зоська Верас. Іх сустрэчы, размовы, заўсёдная Максімава адзінота з прычыны ягонай хваробы і не толькі:

*Максім з Людвікай
у ваенным Мінску.
Зіма суровая. Расстанне блізка.
Не дай ім Божа ні вясны, ні лета...*

А і папраўдзе. У тым так жаданым Максімавым вяртанні ў Беларусь была адно халодная позняя восень, суровая зіма і гэтка ж халодная ранняя вясна. Ні маёвай песні, ні лета. Вельмі кранальна гучыць тут паэтычная аплікацыя, даслоўна пераказанае кароценькае Максімава пасланне Людвіцы, якое напісаў ён да дзяўчыны ў часе гульні ў беларускай хатцы: «Але жыём мы, як чужыя людзі, // і ні да чаго дадумацца не можна». Як чужыя, бо – не чужыя ж. А вельмі блізкія, родныя, хай не кроўным радствам. Звязаныя найперш тою справай, якой служылі: Беларусі, Паэзіі, Красе.

А зараз яшчэ згадваецца і даследаванне Ірыны Багдановіч, яе артыкул, які расставіў усё на свае месцы для тых, хто сумняваўся, чые гэта «сіняватыя вочы» і «галоўкі радок залаты» паўставалі перад зрокам паэта і так міла аздобілі дзявочы вобраз у ягоных вершах апошняй пары.

Ала ПЕТРУШКЕВІЧ
(Заканчэнне будзе)

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

У 1910 г. выйшаў першы зборнік вершаў Якуба Коласа. Літаратурная крытыка сустрэла яго даволі высокімі станоўчымі водгукамі. А якую назву аўтар даў свайму зборніку? У якім горадзе зборнік быў надрукаваны?

Чакаем вашыя адказы да 9 кастрычніка ўключна.

Да ведама чытачоў: у віктарыну можна ўключыцца з адказу на любое пытанне, бо ўвага будзе звяртацца на дакладнасць адказу і, па магчымасці, яго разгорнутасць.

Баравецкая рэчаіснасць і станаўленне Янкі Купалы як беларускага песняра

(Працяг. Пачатак у № 35)

Як выйду за хату...

Як выйду за хату
На траву лагі,
А што-ж касіць буду,
Божэ дарагі?
Ой, лю-лі, лю-лі,
Што-ж буду касіць?..
Туды-сюды, сям-там –
Смех казаці людзям:
Сівец, аер, куп'ё, –
Вот і ўсё, вот і ўсё!

Як выйду за хату,
Дзе дабро – шнурок,
А што буду жаць я,
Збіраць, весці ў ток?
Ой, лю-лі, лю-лі,
Што-ж буду збіраць:
Туды-сюды, сям-там –
Смех казаці людзям:
Мятлу, гірсу, званец, –
Вот і ўсё, і канец.

Як выйду за хату,
Бор шуміць, пяе...
А што-ж буду сеч я,
Дзе хвойкі мае?
Ой, лю-лі, лю-лі,
Дзе дровы бярно?
Туды-сюды, сям-там –
Смех казаці людзям:
Лаза, корчык, гніллё, –
Вот і ўсё, вот і ўсё.

Як выйду за хату,
Дарога ідзе...

Але нямала было ў Бараўцах і такіх куточкаў, якія лагодзілі паэтаву душу. Гэта найперш вялікі, перад ганкам, ставок. Выйдзеш на ганчак, а перад ім воднае люстэрка. А над ім сівы туманок – песняй вясной лебядзінаю. На беражках гэтага стаўка бараўскі люд ладзіў Купалле. Гэта чароўнае летняе свята, як вядома, канчаткова паўплывала на абранне Ясем Луцэвічам свайго славутага псеўданіма.

Сёння Купала, заўтра Ян

Канчаткова свой псеўданім Янка Купала асэнсаваў і замацаваў, пэўна ж, у Бараўцах. А перад гэтым была рада і з Уладакам Самойлам. Абодва намеркавалі, што лепшага псеўданіма і не прыдумаеш. Нарадзіўся на Купалле, на Яна, то быць Ясю Луцэвічу Купалам. Сам Бог паслаў яму такі псеўданім. З гэтай нагоды Купала меў вялікую цікавасць да купальскага свята, да купальскіх абрадаў, песняў, рыту-

лаў. Якія ж Купальскія песні мог чуць Купала ў Бараўцах? Ці памятаюць іх тут?

Некалькі купальскіх песняў згадае Марыя Баравец. Сярод іх – «Сёння Купала, заўтра Ян», «Купалка», «А ў саду зеляненькім». Першую з іх мы ўсе больш-менш ведаем. А вось іншыя варта паслухаць:

Сядзіць Купалка на плоце,
Яе галоўка ў злоце.
А дай жа, Божа, пагоду
Гэтай Купалцы выгоду.

Сядзіць Купалка на тыночку,
Яе галоўка ў вяночку.
Просья ў Бога пагоды
На гэтую летнюю ночку.
Будуць музыкі іграці,
Будуць дзевачкі гуляці.

Будуць дзевачкі гуляці,
Купале песні спяваці,
Будуць вяночкі звяваці.

А ў саду зеляненькім
Шызы голуб буркуе:
Паніч паненку любуе.
Ён ёй сінэлік даруе.
А яна яму вяночак:
«Едзь жа, панічок, дадому,
Не заязджай жа к нікому:
Бо мой вяночак утраціш,
Вараным канём не ўплаціш».

На гэтых баравецкіх ігрышчах гучалі самыя розныя народныя песні. «Як хацела бабулечка ды разбагацеці», «А на двары дождж і бура», «Гэй, а што гэта да за свет настаў» ды шмат іншых, сугучных Купалу.

Янка Купала (1904 г.)

А на дварэ і дождж, і бура...

А на дварэ і дождж, і бура,
А мужык жонку б'е, муштруе,
А мужык жонку б'е, навучае,
Каб яна з хлопцамі не гуляла.
– Мой ты міленькі,
А што ж я вінна,
Што за мной хлопцы,
Як за дзяўчынай.
Выйду вадзіцы! Яны міргаюць
І на вачоркі зазываюць.
Я ім казалася, што мужа маю.
Я адгуляла, больш не гуляю.
Калі не верыш – купі званочак
І прывяжы на падалочак.
Званок зазвоніць, а ты пачуеш
І прыбяжыш – паратуеш!
Званочак звоніць каля хаты.
Мужык не чуе, спіць п'янаваты.
Мой ты міленькі – будзеш співаца,
Бо будзе табе ўсё здавацца.
І тыя хлопцы, і тыя суседкі:
Не можна ніць многа гарэлка!

То ці мог Янка Купала, жывучы сярод тутэйшага люду, застацца абыякавым да яго духоўнага жыцця? Вядома, не! На яго паэтычны настрой у Бараўцах уплывала ўсё, нават арандарская хатка. У ёй песняра з узнёслай душою ўсё гняло: і нізкая столь, і чорныя непрыхаваныя, на поўны выпуск, бэлькі, і маленькія падслепаватыя вакенцы.

Не лепей ён пачуваў сябе, калі выходзіў за хату:

Скончыўшы «А ў садзе зеляненькім», спадарыня Марыя праспявала і дзве песні пра саму Купальскую ноч:

Купала –
Пятрова ночка мала.
Купала.

Купала –
ую ноч ня спала.
Ніткі сукала.
Купала.

Купала –
ніткі сукала,
ручнікі ткала.
Купала.

Купала –
ручнікі ткала
Святой чакала.

У арэале гэтых і іншых песняў жыў Купала, натхняўся, тварыў свае ўзнёслыя вершы, прасякнутыя народным духам вершы.

Адвечная песня

З баравецкай рэчаіснасці і Купалава глыбока філасофская паэма «Адвечная песня». Ва ўсякім разе, Янка Купала напісаў яе там. Дата напісання 22-га жніўня 1908 года. Менавіта так пазначана ў канцы паэмы.

Паэма «Адвечная песня», як вядома, – гэта твор пра адвечную прагу долі-шчасця чалавека, прынамсі, селяніна, ад дня народзінаў, ад калыскі да дамавіны.

Што ж схіліла паэта на напісанне згаданай паэмы менавіта ў гэты час?

Жнівень. Пачатак жніва. Самы адказны момант у жыцці сейбіта. Ад таго, як ён справіцца са жнівом,

колькі ён поту праліе, залежыць лёс ягонай сям'і аж да новага жніва. Таму, не шкадуючы сілы, ён дбае пра кожнае зярнятка, пра кожны каласок. А тут поблізу ягонага загончыка ў бярозавым гайку баравецкія могілкі. Яны нагадваюць сейбіту пра хуткаплыннасць ягонага зямнога жыцця. От яна яго адвечная песня!

Пра адвечны лёс селяніна-сейбіта, селяніна-аратага нагадалі Купалу і старыя каталіцкія могілкі на арандаваным Луцэвічамі фальварку. Штодзённае суседства з гэтымі могілкамі не адзін раз змушала яго задумвацца пра сэнс чалавечага жыцця ад калыскі да труны. Тут дарэчы згадаць: невялікія Бараўцы ў Купалаву пару былі з двух бакоў абкладзеныя могілкамі. І гэта, хто хацеў не хацеў, змушала кожнага, хто хоць трохкі здатны да філасофскіх развагаў пра сэнс чалавечага жыцця, думаць пра адвечную тэму, тым больш такую асобу, якой быў Купала.

Уладзімір СОДАЛЬ

(Заканчэнне будзе)

Баравецкі дуб

Нататкі з адной вандроўкі

Пагодным восеньскім днём мы, краяўцы Ільянскай сярэдняй школы імя А.А. Грымаця, едем на радзіму Максіма Танка. Я раскажваю дзецям пра тое, што ведаю сама: пра курган, гарадзішча, дзе некалькі гадоў таму вяліся раскопкі, пра сляды далёкай гісторыі нашага краю...

А вось і паварот на Пількаўшчыну. Гэта ўжо тыя сцежкі, якімі ў свой час Жэня Скурко хадзіў у Сваткаўскую школу. Крыху далей будзе Шкленікоўскае возера. Легенду пра яго будучы пісьменнік раскажваў у вершах яшчэ калі быў школьнікам.

У вёсцы Новікі мы звярнулі да месца пахавання Максіма Танка і яго родных: дзёда, бацькоў, брата Фёдара. З ім, дзядзькам Фёдарам, мы сустрэліся ў ранейшыя паездкі на

радзіму пісьменніка. Фёдара Іванавіча не стала мінулай зімою. Шасцікласнікі сцішана слухалі пра тое, як ён ветліва сустракаў гасцей каля хаты, паіў халоднай вадою са студні («папіце, дзеткі, з дарогі») і распавядаў пра свайго знакамітага брата.

На камені перад уваходам на могілкі выбітыя словы

пісьменніка. Хтосьці паклаў два чырвоныя яблыкі, а Ягор Лашутка ад усіх нас – чырвоныя астры. Два прытулены адзін да аднаго крыжы, як нам падалося, сімвалізуюць вечнасць мудрасці, дабрыні і кахання, каханню Любы Асаевіч і Жэні Скурко, Любові Андрэўны Скурко і Максіма Танка. Паклон вам ад нас, шчырая павага і памяць, якая жыве і будзе жыць у кожным новым пакаленні!

Нашыя дзеці шчыра пасябравалі з бабуляй Марыяй Іванаўнай Скурко, жонкай дзядзькі Фёдара. Яна, добрая і гасцінная, паказала нам хату ў дварышчы – апошні прыстанак Максіма Танка. Там утульна кожнай рэчы: печы, куфэрку, лавам, сталу, ложку, этажэрцы з кнігамі, партрэта пісьменніка з маці... Гэта Марыя Іванаўна выслала ўсё хатняе начинне сурвэткамі, настольнікамі, перабіранкамі, якія

У хаце класіка

ткала ў маладосці, а вышыванкамі ўпрыгожыла сцены. Яна таксама паказала нам дуб, што быў пасаджаны ў гонар нараджэння сына Яўгенія, які пасля стаў славутым паэтам Максімам Танкам. Мы падаралі жалудочкі, каб пакласці ў сваім музеі да экспазіцыі класіка нашае літаратуры і выстаўкі, прысвечанай стагоддзю з дня яго нараджэння.

Роза ШЭРАЯ, кіраўнік народнага музея «Вілейшчына літаратурная» Ільянскай СШ імя А.А. Грымаця

Бабуля Марыя сустракае гасцей

Магілы Максіма Танка і Любові Скурко

Пра майго Максіма Танка

Мядзельшчына. Вымаўляючы гэтыя слова ці чуючы ў размове іншых, мы ўяўляем сабе нарачанскія водныя прасторы, блакітную гладзь азёраў, цішыню і спакой. Свежае паветра, лагода, утульнасць, таямнічасць і прывабнасць прыроды.

Хвалі ўвечары ціха напяваюць калыханку і лагодна будзяць уранку. Жыццё на Мядзельшчыне так ці інакш звязанае з воднай стыхіяй. У якіх захапляльных краявідах размясціліся тут вёсачкі, прыгажэйшых мясцінаў амаль не бывае. Вось – вёсачка Пількаўшчына, родны куток Максіма Танка, прытулілася да самай прывабнай мясцінкі, ці мая родная вёсачка Дзянісава, сярэд прыгожага лесу.

Краса гэтага краю і таленавітасць яго жыхароў наводзіць на роздум, што чароўнасць прыроды і талент тутэйшых людзей узаемазвязаныя. У невялікай вёсцы Пількаўшчына два літаратары – Яўген Іванавіч Скурко і Іосіф Уладзіміравіч Скурко, нават цёзкі паводле прозвішча. Пагадзіцеся, што на адну вёску дзве слаўтасці – гэта выдатна. Не вельмі шмат можна прывесці такіх прыкладаў.

Па волі лесу мне давялося пакінуць родныя мясціны. А звязана з родным кутком шмат: вучоба ў школе, праца трактарыстам, аграномам, жаніцьба, супрацоўніцтва з раённай газетай. Друкаваліся як асобныя, так і падборкі вершаў, невялікія нататкі пра вясковае жыццё.

Апынуўшыся ў Маладзечне, уладкаваўся на працу ў Маладзечанскі трэст сталовых і рэстаранаў юрыстам, здымаў кватэру. Гэтая арганізацыя чаргі на атрыманне кватэры не вяла. Прынялі на агульную чаргу ў гарвыканкаме, а там чакалі па чатырнаццаць гадоў. Перавёўся ў чаргу на будаўніцтва кааператыўнай кватэры, і тут чарга была шэсць-сем гадоў.

Вырашэнню кватэрнага пытання дапамог шчаслівы выпадак. На выхадныя я часта наведваўся да бацькі (матулі ўжо не было) у родную вёску Дзянісава. Адноўчы бацька апавёў, як, ідучы з касавіцы, сустрэў незнаёмца. Той запытаўся дарогі да вёскі Ракуці, бацька падказаў. Разгаварыліся. Высветлілася, што незнаёмы – брат Максіма Танка Фёдар Іванавіч Скурко. Жыў ён у Мінску. Але па сямейных абставінах вярнуўся ў бацькоўскую хату ў вёску Пількаўшчына. Ідзе да Мацкевічаў пасватацца да іх дачкі Марыі Янаўны. Мой бацька ягоны выбар ухваліў, бо сям'я была паважаная, працавітая. Разышліся добрымі знаёмымі. Ведаў і я сям'ю Мацкевічаў, і гэтую дзяўчыну. Узнікла ідэя: ці не паспрабаваць мне з дапамогай маёй знаёмай і Фёдара Іванавіча трапіць да самога Максіма Танка. Мы з ім усё ж землякі.

Праз пэўны час прыехаў да бацькі і на сваім матацыкле паехаў да маладой сям'і. Гаспадыня Марыя Янаўна, пачуўшы гук матара, выйшла і адразу мяне пазнала. Як жаданага гасця ветліва запрасіла ў хату, пазнаёміла са сваім мужам Фёдарам Іванавічам і вельмі ўжо мяне расхваліла, бо ў час маёй працы аграномам у калгасе імя Пушкіна іх хутар адносіўся да гэтага калгаса. Размову мы працягвалі з Фёдарам Іванавічам. Ён быў вельмі актыўны і цікавы суразмоўца. Распытваў пра маё жыццё і працу. Тым часам Марыя Янаўна запрасіла за стол і сказала, што раз не пачаставалі ў Ракуцях – пачастуем у Пількаўшчыне. Застолле працягвалася доўга. Пад смачную ежу ўспаміналі агульныя падзеі, калгасную працу і, увогуле, жыццё мінулае і сучаснае.

Пасля абеду Марыя Янаўна спытала, па якой справе я прыехаў. Апаўёў, як цяжка вырашаць пытанне з кватэрай. Марыя Янаўна прапанавала Фёдару Іванавічу напісаць запіску брату Яўгену Іванавічу з просьбай дапамагчы мне. Я падзякаваў за запіску, за смачны абед і гасціннасць, развітаўся і, задаволены, паехаў дадому. У мяне з'явілася надзея на дапамогу. Пры развітанні Фёдар Іванавіч і Марыя Янаўна прапанавалі сустрэцца з Яўгенам Іванавічам у яго кватэры і перадаць ад іх шчырае прывітанне і запрашэнне – абавязкова прыехаць да іх у госці.

Трывожыла думка, ці зразумеюць мяне ў Максіма Танка? У той час народны паэт, Герой Сацыялістычнай Працы быў старшынёй Праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР, членам ЦК КПБ.

З вялікім хваляваннем я падышоў да дзвярэй кватэры Яўгена Іванавіча. Адчыніла гаспадыня – Любоў Андрэўна. Я прывітаўся, і мяне ветліва запрасілі зайсці ў кватэру. Здзівіла тая ветлівасць і дабрыня. Толькі калі я ўжо быў у кватэры, Любоў Андрэўна запыталася, па якой справе я да іх прыйшоў. Я паведаміў, што маю асабістую просьбу да Яўгена Іванавіча. Любоў Андрэўна прапанавала зняць куртку і сказала Яўгену Іванавічу, што да яго прыйшла. Мяркую, будзе дапамога ці не, вось ён момант, першы погляд, і ўсё будзе зразумела. Гаспадар выйшаў з другога пакоя і прывітаўся, падаўшы руку, прапановаў прайсці і сесці.

Перада мною быў прыемнай, вабнай знешнасці, добры і ў той жа час мужны чалавек. Ад яго зыходзіла пачуццё спакою і ветлівасці. Ён выклікаў да сябе прыхільнасць і адначасна быў таямніцай, а таямніца, як вядома, робіць чалавека моцным духам. У першыя хвіліны я паверыў у дапамогу.

Яўген НЕСЦЯРОВІЧ, г. Маларыта

(Заканчэнне будзе)

У вёсцы Лоша Уздзенскага раёна на вуліцы Інтэрнацыянальнай ёсць дом з зорачкай. Жыве тут Таццяна Міхайлаўна Дубовік. Нялёгка ёй давацца ў гады Вялікай Айчыннай вайны: праца ў ваенным шпіталі, раненне, дэмабілізацыя...

...Ёй ішоў усяго толькі дзевятнаццаты год, калі пачалася вайна. Немцы падыходзілі да Віцебска, і яе, як і многіх іншых урачоў і медсясцёр, што стаялі на ваенным уліку, мабілізавалі на фронт. Было гэта 3 ліпеня.

— Я тры з паловай гады прывяла ў ваенным шпіталі, а гэта далёка не тры з паловай месяцы, — расказвае Таццяна Міхайлаўна. — Цяжка было, трэба было своечасова аказаць дапамогу параненым, каб не спазніцца, бо лік ішоў на хвіліны.

За гэты час Таццяне Міхайлаўне хапіла ўсяго: і жахаў, і выбухаў, і стогнаў, і крыві... Паколькі яна была ў штаце медсанбата, то даводзілася пастаянна суправаджаць дывізію і адной з першых прымаць параненых, кантужаных... На фронце не хапала хірургаў, аперацыйных сясцёр, і спрытная дзяўчына за пяць месяцаў асвоіла ўсе цяжкія гэтай няпростай прафесіі.

Тры з паловай гады — не тры з паловай месяцы

— Нас вучыў франтавы хірург, калі ў таго выдавалася вольная хвіліна, — прыгадвае Таццяна Міхайлаўна. — Расказваў пра этапы аперацыі, пра інструменты. Некалькі разоў мы прысутнічалі нават на паказальных аперацыях, каб зразумець, што і як павінна адбывацца, бо там часу на лішнія тлумачэнні няма.

Не раз Таццяна Міхайлаўна глядзела і ў вочы смерці. Упершыню такое здарылася, калі давацца бродам пераходзіць Дняпро. Параненых пагрузілі на машыны і павезлі, а медперсанал павінен быў самастойна перабрацца цераз раку. Іх супакоілі, што тут неглыбока і можна перайсці. Аднак у тым месцы, дзе ішлі, аказалася значна глыбей, чым меркавалася. І калі Таццяна зразумела, што пад нагамі не адчувае дна, занепакоілася, што не здоле перабрацца.

— Я нават захлынацца пачала, але дзякуй урачу і сястрычкам, што былі побач. Ра-

зам мы перабраліся на другі бераг, — гаворыць ветэран і нават вочы заплывае ад непрыемнага ўспаміну.

А вось яшчэ адзін страшны эпізод з яе біяграфіі. Таццяну Міхайлаўну, а яна ўжо была

операцыйнай сястрой, камандзір пераразмеркаваў у першую групу (гэтая група першай накіроўваецца да параненых і дастаўляе іх у шпіталь), аднак пасля адмяніў свой загад, адзначыўшы, што яна

больш патрэбная ў аперацыйным аддзяленні. Першую ж групу, якая пайшла на заданне, атакавалі немцы, і ніхто не выжыў...

...Пра тое, што савецкія войскі перамаглі, даведалася ажно ў Смаленскай вобласці. Сюды яна трапіла пасля таго, як пад Кёнінгсбергам была параненая і дэмабілізаваная з фронту. Паколькі там, у Сухінічах, не было кваліфікаваных медработнікаў, яе, якая прайшла школу вайны, паставілі падаваць медыкаменты, рабіць уколы і кропельніцы.

— Я тады ішла да адной з пацыентак у вёску. Іду і бачу, што людзі ўсе як адзін плачуць. Я пачала распытваць, што здарылася, а ў адказ пачула: «Вайна скончылася!» А калі зайшла ў патрэбную хату, гэтую ж навіну перадавалі па радыё, — гаворыць ветэран, і па яе шчацэ цяжэ буйная сляза. — Словамі не здолееш перадаць, колькі радасці, шчасця і болю было тады на сэрцы...

Вера ЛУКАШЭВІЧ

На здымку айтара: павіншаваць Таццяну Міхайлаўну завіталі старшыня раённага Савета ветэранаў вайны і працы Анатоль Якуценка і спецыяліст аддзела ідэалагічнай работы райвыканкама Уладзімір Грэк

Геаграфічныя і прыродазнаўчыя апісанні і даследаванні беларускіх рэгіёнаў

Тызенгаўз не шкадаваў сродкаў для набыцця найлепшага абсталявання для Гродзенскай медыцынскай акадэміі. Жылібер прызнаваў, што Тызенгаўз стварыў яму такія ўмовы для працы, што за 4 гады ён зрабіў столькі, колькі не зрабіў бы ў Францыі за 20 гадоў.

Аднак ажыццявіць усе планы не ўдалося. Жылібер атрымаў прапанову ад канцлера ВКЛ І. Храптовіча і рэктара М. Пачобут-Адланіцкага пачаць працу ў Галоўнай школе ВКЛ у Вільні. Разам са студэнтамі і ўсім абсталяваннем Гродзенскай медыцынскай акадэміі Жылібер пераехаў у Вільню і арганізаваў на гэтай базе медыцынскі факультэт у Галоўнай школе ВКЛ. 3 Гродна ён перавёз калекцыю мінералаў — 10 000 экзэмпляраў, рэдкую па каштоўнасці бібліятэку — 3 000 тамоў, медыцынскі і фізічны інструмент, прыборы. Калекцыю раслінаў даставілі водным шляхам па Нёмане і Віліі. Тызенгаўз беспаспяхова пагражаў судовым працэсам Храптовічу, спасылаючыся на тое, што кабінет натуральнай гісторыі, бібліятэка і інструменты, рэчы з батанічнага саду набытыя за

ліны Віленскага краю. Асноўнай працай, якая адлюстроўвае вынікі даследаванняў расліннасці Гродзеншчыны і Віленшчыны, з'яўляецца пяцітомнае выданне «Флора Літвы» (Гродна, тт. 1 — 2, 1781; Вільня, тт. 3 — 5, 1781 — 1782). Гэта праца, нягледзячы на некаторыя памылкі і недахопы, з'яўляецца важнейшай крыніцай аб раслінным свеце беларускіх зямель. Імя Жылібера хутка стала вядомым сярод высокаадукаваных беларускіх магнатаў, яго інтарэсы былі сугучнымі інтэлектуальным памкненням канцлера ВКЛ Іахіма Літавога Храптовіча, гетмана Міхала Агінскага. Яны сталі першымі вядомымі прыватнымі калекцыянерамі-прыродазнаўцамі на землях Беларусі, зборы якіх дасягнулі навуковага ўзроўню.

Працаваць у Галоўнай школе ВКЛ, дарэчы, як і ў Гродне, Жыліберу было цяжка, у гэтай установе ў апошняй чвэрці XVIII ст. панавалі тэалагічны ўхіл у навучанні і навуковых даследаваннях, тады як еўрапейскія ўніверсітэты пайшлі ўжо далёка наперад у развіцці свецкай навукі. Прафесары-езуіты здэкліва ставіліся да прыродазнаўчых даследаванняў, адкрыта выяўлялі варожасць да та-

ленавітага вучонага. Нягледзячы на вялікую прыхільнасць караля Станіслава Аўгуста Панятоўскага і пратэкцыю І. Храптовіча, жыццё ў Вільні было цяжкім. У 1783 г. Жылібер вярнуўся ў Ліён, удзельнічаў у рэвалюцыі, стаў мэрам горада, працягваў займацца навукай. У свайго сына Станіслава Аўгуста Антонія, народжанага ў Гродне, і названага ім у гонар караля і Тызенгаўза, выхаваў любоў і павагу да літоўска-беларускага краю. Таму дзясяткі беларускіх удзельнікаў паўстання 1830 — 1831 гг., якія эмігравалі ў Францыю, знайшлі прытулак і падтрымку ў доме Антонія Жылібера, дзе іх прымалі вельмі цёпла.

Лёсавызначальным быў уплыў Ж.Э. Жылібера на навуковую дзейнасць нашага суйчынніка — Станіслава Баніфацыя Юндзіла (1761 — 1847). Нарадзіўся ён у фальварку Ясынды ў Лідскім павеце ў небагатай сям'і. Вучыўся ў піярскіх школах і Віленскай езуіцкай акадэміі. Бацька марыў, каб сын стаў юрыстам, але Станіслаў Баніфацый прыняў манаства і пачаў выкладаць у піярскай школе. У гады вучобы ён захапіўся прыродазнаўчымі даследаваннямі і працамі Ж.Э. Жылібера. Сам пачаў збіраць і вывучаць птушак і насякомых (аваднёў); на жаль, яго калекцыі загінулі. Гэта праца, нягледзячы ў Юндзіла ў піярскай школе ў Вільні пачалі наведваць студэнты Акадэміі. Ён друкаваў вынікі сваіх даследаванняў, пачаў працаваць у Віленскай акадэміі. У 1791 г. выйшла яго лепшая праца па батаніцы «Апісанне раслінаў, якія натуральна растуць у правінцыі Вялікага Княства Літоўскага». Даследчыкі адзначаюць, што ў характэрныя расліннага свету адчуваецца моцны уплыў Жылібера. Кніга прызначалася моладзі, была напісаная прыгожай мовай, абуджала цікавасць да спазнання і любоў да роднай зямлі, таму аказала прыкметны уплыў на развіццё прыродазнаўчых даследаванняў у Літве-Беларусі. За гэту працу Станіслаў Аўгуст Панятоўскі ўзнагародзіў Юндзіла залатым медалём Merentibus. Аднак яго спадзяванні на атрыманне кафедры натуральнай гісторыі і батанікі ў 1792 г. не збыліся. Тады ж не ўдалося Юндзілу атрымаць і пасаду бібліятэкара. Гэта былі балючыя расчараванні. Таленавітаму прыродазнаўцу нялёгка было рабіць кар'еру ў ВДУ, дзе прыродазнаўчыя за-

няткі выклікалі пагарду многіх прафесараў. Юндзіл працягваў вывучаць айчынныя землі: ён пачаў шукаць залежы солі. За кнігу па гэтай тэме ён атрымаў другі медаль Merentibus ад караля, ад акадэміі — пасаду віцэ-прафесара і працяглую замежную камандзіроўку «з мэтай удасканалення ў натуральнай гісторыі» — так было запісана ў рашэнні Акадэміі. Юндзіл наведаў некалькі еўрапейскіх краін, вывучаў дасягненні прыродазнаўства, зацікавіўся поспехамі прамысловасці. У Вільню ён вярнуўся ў 1797 г. і прадоўжыў навукова-педагагічную дзейнасць ужо ў Расійскай імперыі. Дзякуючы рэформам Адукацыйнай камісіі і дзейнасці такіх выдатных прыродазнаўцаў, якімі былі Ж.Э. Жылібер і С.Б. Юндзіл, умацняўся свецкі характар вышэйшай адукацыі і ў яе прадметным полі вызначыўся кірунак краязнаўчых даследаванняў прыроды. Гароды Гродна і Вільня вызначыліся як цэнтры вывучэння мясцовай прыроды.

Прыродазнаўчыя звесткі рэгіянальнага зместу знайшлі адлюстраванне і ў атрымаўшых распаўсюджанне календары. Календары рознага зместу здаўна былі вядомыя ліцвінам-беларусам, але менавіта ў другой палове XVIII ст. выхадзілі календары, у якіх змяшчалі карты ВКЛ («Каляндар віленскі» на 1760 г.), прыродазнаўчыя і сельскагаспадарчыя звесткі. Краязнаўчая інфармацыя была ў «Гаспадарчых календары на будучы год» (1776 — 1800). Напрыклад, у «Гаспадарскім календары» на 1780 г. пазначаны тэмпература паветра, час цвіцення, прышчэпкі дрэваў, узыход і заход сонца (дакладна па гродзенскім мерыдыяне) і іншыя звесткі.

У другой палове XVIII ст. друкавалася шмат літаратуры для паляпшэння сельскай гаспадаркі, прымянення новых тэхналогіяў. Асаблівымі прыхільнікамі навацыяў былі біскуп І. Масальскі і канцлер І. Храптовіч. Масальскі прымаў захады, каб стварыць сельскагаспадарчае таварыства, сярод задачай якога было б стварэнне для кожнага рэгіёну асобнага дасканалага календара. Аднак да рэалізацыі справа не дайшла.

Валянціна САІТАВА
(Працяг будзе)

Лексіка жыхароў

мястэчка Узда

Я нарадзіўся і вырас ва Уздзе – невялікім гарадку на Міншчыне. Наше мястэчка было шматнацыянальнае, да вайны тут жылі яўрэі, беларусы, татары і палякі. Тут, як і ў іншых невялікіх населеных пунктах, на мой погляд, не існавала адзінай усталяванай гаворкі, але праблемы ўзаемапаразумення не было.

Я гадаваўся ў татарскім асяроддзі, але татары, як і іншыя жыхары мястэчка, размаўлялі на нейкім мясцовым «кайнэ», даволі блізікім да літаратурнай мовы. З цягам часу я пачаў заўважаць, што мае бацькі, сваякі, а таксама суседзі пры размове паміж сабой карыстаюцца словамі, якія больш я не сустракаў ні ў школе, ні ў кнігах.

Ніжэй я прывёў невялікі слоўнік такой лексікі з жывымі прыкладамі выкарыстання. Толькі адно слова – «кіськіч» – мае татарскае паходжанне, усе астатнія маглі ўзнікнуць толькі ў беларуска-польскім асяроддзі. Сустракаюцца як асобныя словы, так і фразеалагізмы – «кацінае вока», «дабіцца скутку», «зь ціхой малітвай», «у сьвіныя галасы».

Абірычыць зак. – паstryчы. Няхай сусед цябе абірычыць, бо валасы ўва ўсе бакі тырчаць.

Апусклівы прым. – пра гультая. Якая ў цябе жонка апусклівая! У хаце бруд, у агародзе трава, а яна на лаўцы цэлы дзень сядзіць.

Ахэйлік м. – кавалак мяса. Брат учора зарэзаў барана, дык і мне даў ахэйлік

Баўтрук м. – малады хуліган (зборны назойнік – баўтруч'ё). Нейкі баўтрук улез у агарод, дык увесь гарох пaeў.

Брыцьвяньнік м. – вельмі дрэнны чалавек, злачынец, п'яніца. Вунь нейкі брыцьвяньнік па вуліцы ідзе, таму замкні брамку, каб не ўлез.

Вы'пятрыцца зак. – згубіць вільгаць або пах. Учора па-

фарбавалі падлогу, а сёння ўжо ўсё выпятрылася.

Вы'хілкі (толькі множны лік) – дзіўныя паводзіны. Не паказвай мне свае выхілкі, я табе не маці!

Гра'гаць незак. – крычаць (выкарыстоўваецца толькі для пазначэння крыку гусей). Ідзі гусей пакармі, а то вунь галодныя грагаюць

Грун'гель м. – праснак, пірог, торт (г выбухное). Заўтра госьці прыйдуць – няхай бы ты які грун'гель сьпякля.

Дабі'цца ску тку – зразу мець, вывучыць, з'арыентавацца. Паехаў у незнаёмы горад – ледзьве дабіўся скутку.

Дзвы'нгнуць зак. – зрабіць ласку (рус. = соизволить; г выбухное). Цешча хворая ляжыць. Ты хоць дзвы'нгнуў падысьці да яе?

Дра'ец м. – хуліган, п'яніца, дрэнны чалавек. Да суседа драйцы ходзяць, штодзень гарэлку п'юць.

Загіле'ць зак. – моцна захацець. Жонка загілела, каб купіў ёй новыя боты, дык штодня клянчыць.

Закапы'ліцца зак. – пакрыўдзіцца. Нарычаў на жонку, дык закапылілася, не размаўляе.

Замаракава'ць зак. – пакрыўдзіцца і не хадзіць у госці. Сусед нешта замаракаваў – ужо цэлы тыдзень не заходзіць.

Звахтава'ць зак. – пашкодзіць (звычайна выкарыстоўваецца ў выразе звахтаваць сьпіну). Учора капаў цэлы дзень агарод, дык звахтаваў сабе сьпіну.

З во'кам у знач. прысл. – цалкам, да краёў. Наліў поўнае з вокам вядро вады.

Злы'гацца зак. – папасці пад уплыў дрэнных людзей. Сын злыгаўся са злодзеямі, дык зараз з хаты выносіць грошы.

Зьняві'да м. – брыдкі або дрэнны чалавек або жывёла (прыметнік – зьнявідны). Ну і зьнявіда ж гэты сабака – цэлы дзень усё брэша і брэша.

Зь ціхо'й малітваю ў знач. прысл. – моўчкі, спакойна. Дзіця набегаўся са злодзеямі, дык зараз сядзіць з ціхой малітваю.

Зяпе'ць незак. – выдзяляцца сярод чаго-небудзь. Амаль усе лісты з дрэва абляцелі – толькі адзін зяпее.

Калату'ха ж. – вадкая ежа для свойскай жывёлы. Трэба

собраць памыі пасля мыцця посуду, зварыць на іх бульбу, добра памяць і будзе калатуха для парасятаў.

Каці'нае вока – пра вельмі цьмяную лямпачку. Уключы ты лямпачку ярчэйшую, а то сьлепішся пад каціным вокам.

Кіські'ч м. – невук (у беларуска-татарскім асяроддзі кіськічом называлі чалавека, які навучыўся чытаць Кур'ан толькі па складах).

Масэ'лбіца ж. – разбэшчаная дзяўчына або жанчына. Што за масэлбіцу ты сабе знайшоў! Яна ж і п'е, і курыць, і з мужыкамі гуляе.

На пні – на дрэве, кусце. Ужо восень, а ў цябе капуста на пні стаіць.

Неўтрапё'ны прым. – шалёны. Нешта сусед бегае неўтрапёны – мусіць, куры грады разгрэблі.

Падцукрава'ць зак. – раззлаваць больш, распаліць канфлікт словамі. Бацька злосны, а ты яго яшчэ больш падцукроўваеш. Памаўчы лепш.

Пастаткава'цца зак. – пэўны час спыніць звычайныя заняткі. Пастаткуйся і не хадзі да суседа, бо ён яшчэ хворы.

Перагнэ'мбіцца зак. – супакоіцца (г выбухное). Яшчэ ўчора ён быў злосны і не гаварыў з намі, а сёння яго ўжо перагнэ'мбіла, нават вітацца пачаў.

Почат м. – рэшта. Ужо і почату не засталася з таго мяшка цукру, што купілі летась.

По'шыўка ж. – куртка, кофта або любая верхняя вопратка на тулава. Дай мне пошыўку, бо холадна на дварэ.

Прыхянса'ць зак. – схпіць у абдымкі. Бацька вярнуўся з фронту і ўсіх нас радасна прыхянсаў.

Пэ'трахі (толькі множны лік) – што-небудзь з непрыем-

ным пахам. Што за пэтрахі ты тут развёў! На ўсю вуліцу ванішча стаіць!

Разглу'здацца зак. – адпачыць пасля разумовае працы. Ты ўжо цэлы дзень за ўрокамі сядзіш – ідзі разглуздайся.

Расхэ'ўрус м. – спыненне стасункаў, канфлікт. Браты не падзялілі грошы, дык зараз у іх расхэўрус.

Рэ'згіна ж. – вельмі аб'ёмная рэч (г выбухное). Яблыня ссохла, дык зараз толькі рэзгіна стаіць – трэба спілаваць, пакуль сама не ўпала.

Рэ'зрух м. – цягавітасць. Як пад'еў, ды і рэзрух узяўся – цяпер магу ўвесь агарод ускапаць.

Трымбу'лька ж. – вельмі дробная трава. Пазайчора прапалолі агарод, а сёння ўжо трымбулька выскачыла.

Уваву'ліць зак. – укінуць або ўліць. Рабіў падмурак, дык увавуліў туды пудоў 10 бетону.

У за'п'яку – пад замком. Чаму ў цябе куры ў запяку сядзяць? Яны ж есьці хочучь.

Узьдзямбу'рыцца зак. – залезці высока. Кот узьдзямбурыўся на бярозу, дык зараз зьлезці ня можа.

Умагліва'цца зак. – уладкавацца. Ну як ты умагліваўся на новым месцы?

У сьвіны'я галасы' у знач. прысл. – вельмі позна. Гулялі на вясельлі ў суседа, дык вярнуліся ў сьвіныя галасы.

Ушчачу'рыцца зак. – моцна захацець. Ушчачурылася жонка ехаць на мора – ніяк не адгаварыць яе.

Ці'мярнік м. – вельмі скупы чалавек. Не гуляй ты з гэтым цімярнікам, у яго сьнегу ўзімку не дапросішся.

Чы'чарыць незак. – есці. Сын цэлы дзень сядзіць і цукеркі чычарыць.

Сяргей МІСКЕВІЧ

Падказкі для вандроўнікаў

Кулінарныя рэцэпты каменнага веку

Увогуле ўсякая ежа Дзікарослае рагу

Каб пацешыць сябе рагу з гародніны, зусім не абавязкова думаць пра бульбу, моркву, капусту і пыбулю. Усё неабходнае можна знайсці на лясной палянцы ці на беразе вадаёма.

Стрэлкаліст (*Sagittaria sagittifolia*). Яго лісты тырчаць, як стрэлы, з вады па берагах рэчак і сажалак. Яркія белыя кветкі з ліловымі тычынкамі прыцягваюць увагу. На канцах падводных карэнішчаў утвараюцца клубні велічынёю з арэх. Яны мала вадзяністыя і багацейшыя на бялок і крухмал, чым бульба. У Кітаі яго культывуюць, у Францыі ўжываюць як далікатэсныя стравы.

Лопух (*Lappa tomentosa*). Расце каля лесу, у канавах, паблізу чалавечага жылля. Яго карэнішчы можна збіраць ранняй вясной, да кветак, ці ўвосень. Можна ўжываць сырымі, печанымі, адваранымі і смажанымі. У Японіі лопух здаўна прызнаваўся як агародніна.

Скочкі ці жывучка (*Sempervivum*). Маленькія шарыкі-разеткі, што растуць з сакавітага лісця (якое ідзе ад карэнішча) шчыльным дываном на ўзлеску хвойнага лесу. Разеткі яго лісця на смак нагадваюць брусельскую капусту. На сухіх палянах, пагорках паміж кустоў расце яго родзіч – заечая капуста, таксама з сямейства таўсцянкавых. Яе лісце кіславатае і прыемнае на смак. Шышкі, што растуць

пры карэнішчах, у адвараным выглядзе рассыпчатыя, саладкаватыя і мучністыя.

Спарыш, птушкавая грэчка, горац птушыны (*Polygonum aviculare*). Тонкія, моцныя сцябліны гэтай траўкі з дробненькімі ружаватымі сцяблінкамі раскіданыя па ўсіх лясных сцежках. Маладую зеляніну спарыша добра далучаць да ляснога рагу, зялёных супоў і пюрэ.

Такім чынам, сабраныя ўсе інгрэдыенты для ляснога рагу. Карэнне лопуху трэба пачысціць і парэзаць кубікамі, клубні стрэлкаліста разрэзаць напалам, пашаткаваць скачкі і заечую капусту, далучыць здробнены спарыш. Заліць невялікай колькасцю вады і тушыць на слабым агні. Калі вы хочаце атрымаць вострую страву, то дадайце родзіча спарыша – вадзяны перац, які расце ў сырых ярах і па берагах. Да рагу лепей за ўсё падаваць гарбату з брусніцаў ці напой з суніцаў.

Хлеб

Падводны хлеб

Старажытнагрэчаскі батанік Тэафраст у сваёй працы «Даследаванні аб раслінах» пакінуў рэцэпт прыгатавання егіпецкага хлеба: «Галоўкі лотаса егіпцяне складваюць у кучкі, дзе апошнія гніюць, пакуль не разбураюцца іх абалонкі, пасля чаго насенне прамываюць у рацэ, сушаць і таўкуць, а з атрыманай мукі пячучь хлеб».

Лотас у нас не расце, але растуць яго родзічы – белыя і жоўтыя гарлачыкі. У асноўным іх можна знайсці ў невялікіх азёрах. Сучкаватай палкай падчапіце доўгае карэнішча гарлачыка. Яго неабходна пачысціць і падзяліць на невялікія кавалчкі, высушыць на сонейку ці ў печцы, пасля размяць у ступцы ці паміж камянямі. Каб прыбраць дубільныя рэчывы, якія надаюць горкі смак, муку неабходна заліць вадой. Праз некалькі гадзінаў вадку трэба зліць, а муку рассыпаць тонкім слоём на тканіне ці шчыльнай паперы і прасушыць. Мука гатова.

Паспрабуйце прыгатаваць хлеб старажытным спосабам.

Вырыць невялікую вузкую яміну, дно і сценкі якой неабходна выкласці пляскатаю галькай. Распаліць ў яміне вогнішча. Калі каменні моцна разгарэюцца, залу і вуголле неабходна разгрэбці да краёў.

Замясціце муку з вадой. З атрыманай цеста зрабіце круглы хлеб, а каб у яго быў прыемны смак, пасыпце зярнятамі кмену, які расце на вільготных пашах. У яго зярнях утрымліваецца эфірны алей, што робіць прадукты больш духмянымі і смачнымі.

Падрыхтаваныя хлябцы загарніце ў лісце гарлачыка ці лопуху і апусціце ў печку на гарачыя каменні. Закрыйце яміну кавалкам дзёрну, распаліце зверху вогнішча. Праз гадзіну паглядзіце, ці гатовы хлеб. Калі лучынка, якой вы яго праколіце, застанецца сухой – хлеб гатовы.

Калі ў вас не атрымалася зрабіць земляную печку, згатуйце хлеб на нагрэтых на вогнішчы каменнях. Яшчэ зручней

скатаць з цеста каўбаску і абвіць ёю гладкую палку – смажце як шашлык. Запіць падводны хлеб лепей адварам з парэчак (кусты растуць каля вады).

Індыйскі хлеб

Чылім або **вадзяны арэх** (*Trapa natans*) сустракаецца на Волзе, ва Украіне, у Беларусі, на Алтай і ў Казахстане. У Кітаі і Індыі яго культывуюць.

Пад цвёрдаю шалупайкаю чыліма – буйное белае ядро, смачнае і вельмі пажыўнае. Яго можна есці сырым, адвараным у салёнай вадзе, запечаным у зале.

Індусы разламваюць ядры чыліма і кладуць іх на ноч у вадку, а раніцай размінаюць у цеста. Хлеб з чыліма на смак падобны на пшанічны.

Гарбата (чай з зэлак)

Гарбата – гэта не ежа.

Гарбата – гэта асаблівы свет.

Гарбату можна зрабіць з чаго заўгодна: мята, лісце парэчкі, крушына, бадан, кмен, шалфей, ядловец, чабор, ліпаваыя кветкі, брусніцы, верас, аніс, мацярдушка, маліны, суніцы і г.д. Усяго не пералічыш. Прыгатаваць лясную гарбату вельмі проста, але памятайце некалькі парадаў, каб ваш напой не меў смаку бярозавага веніка, лісце першапачаткова неабходна арацаваць:

* лісце рассыпаюць тоўстым слоём у цяньку на суткі, пакуль не завянуць;

* лісце скручваюць паміж далонямі, пакуль не праступіць сок;

* пакамячанае лісце высыпаюць на бляху ці гарачы камень, накрываюць мокрай тканінай і трымаюць так 5–6 гадзінаў, ідэальна пры 26 градусах;

* сушка ж у цёплай печцы зойме 30–40 хвілінаў.

Заварвайце на здароўе!

Паводле кнігі Паўла ВОЛКАВА
«Потомки Адама»

Кастрычнік

Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі, вядучая вышэйшая навучальная ўстанова нацыянальнай сістэмы адукацыі ў галіне музычнага мастацтва (Мінск; кастрычнік-снежань 1932) – 80 гадоў з часу заснавання.

1 – Філаматы і філарэты (Віленскі ўніверсітэт; 1817–1823), тайныя студэнцкія таварыствы – 195 гадоў з пачатку дзейнасці.

1 – Вашкевіч Іван Іванавіч (1937–2011), актёр, тэатральны дзеяч, заслужаны работнік культуры Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

1 – Мдывані Андрэй Юр'евіч (1937, Тбілісі), кампазітар, педагог, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі (1982), лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1988, 1996) – 75 гадоў з дня нараджэння.

3 – Дуброўскі Міхась (Міхал Георгіевіч; 1897, Краснапольскі р-н – 1983), паэт, перакладчык, драматург – 115 гадоў з дня нараджэння.

3 – Навумовіч Міхась (Наўмовіч; 1922, Навагрудскі р-н – 2004), грамадскі дзеяч беларускай эміграцыі (Францыя), мастак, фізіятэрапеўт, выкладчык, удзельнік французскага Супраціўлення ў гады Другой сусветнай вайны – 90 гадоў з дня нараджэння.

3 – Сабалеўскі Васіль Мікалаевіч (1932, Камянецкі р-н – 2000), мастак – 80 гадоў з дня нараджэння.

3 – Радкевіч Яўген Рыгоравіч (1937, Сянно – 1999), пісьменнік, даследчык гісторыі і развіцця беларускага радыё і тэлебачання – 75 гадоў з дня нараджэння.

7 – Жывіца (сапр. Попка) **Юрый Сямёнавіч** (1912, Пружанскі пав. – 1990), пісьменнік, журналіст, выдавец, грамадскі дзеяч эміграцыі (Германія) – 100 гадоў з дня нараджэння.

7 – Пташнікаў Іван Мікалаевіч (1932, Лагойскі р-н), пісьменнік, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1978), кавалер ордэна «Знак Пашаны» – 80 гадоў з дня нараджэння.

8 – Кернажыцкі Канстанцін Іванавіч (1902, Краснапольскі р-н – 1942), вучоны-гісторык, праца якога лічацца важнай вяхой у беларускай гістарыяграфіі XX ст. – 110 гадоў з дня нараджэння.

9 – Калеснік Іван Іванавіч (1932, Дзяржынскі р-н – 1979), паэт, публіцыст, перакладчык – 80 гадоў з дня нараджэння.

15 – Пігулеўскі Мікалай Мікалаевіч (1897, Ляхавіцкі р-н – 1967), спявак, музычны дзеяч, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 115 гадоў з дня нараджэння.

Лясун водзіць

З пачаткам грыбнога сезону сталі даволі частымі выпадкі, калі людзі (у большасці пажылыя) доўга не вяртаюцца з лесу. Таму, калі вы заблукалі ў лесе, неабходна спыніцца, узгадаць апошні арыенцір на знаёмай частцы шляху і пастарацца прасачыць да яго дарогу. Пры адсутнасці знаёмых арыенціраў, сцежак выходзьце «на ваду» і ідзіце ўніз па цячэнню. Ручай прывядзе да рэчкі, а рэчка – да жылля людзей. Выйсці да людзей дапамогуць гукі: праца трактара ці машыны, брэх сабакаў.

Ёсць шмат сродкаў вызначыць бакі свету. Напрыклад, поўнач – уначы па Палярнай зорцы. Каб яе знайсці, трэба праз дзве крайнія зоркі каўша Вялікай Мядзведзіцы правесці прамую і адкласці на ёй пяцікратную адлегласць паміж гэтымі зоркамі. На канцы лініі і будзе зорка, якая амаль нерухома вісіць цэлы год над Паўночным полюсам. У поўнач (калі ў вас з сабой гадзіннік з мясцовым часам) можна даведацца бок свету па месяцу. У сваёй першай чвэрці («расце») месяц знаходзіцца ў гэты час на захадзе, пад час поўні – на поўдні, у апошняй чвэрці (серп месяца падобны на літару С) – на ўсходзе. Па гадзінніку таксама проста вызначыць удзень накірунак поўнач – поўдзень удзень па сонцу. Для гэтага адлегласць паміж лічбай 12 на лічбоўніку і гадзіннікавай стрэлкай, накіраванай на сонца, трэба падзяліць папалам. Калі праз гэтую кропку і цэнтр гадзінніка правесці прамую, то яе канец, накіраваны ў бок сонца, будзе паказваць на поўдзень.

Ёсць і не менш дакладныя прыкметы, што дазваляюць выбраць правільны накірунак. Напрыклад, мурашнікі заўсёды размяшчаюцца з паўднёвага боку дрэваў. Мох аблюбаваў паўночны бок. Гадавыя кольцы на пні дрэва, што стаіць асобна, размешчаныя нераўнамерна: з паўднёвага боку яны таўсцейшыя. Без зоркавых арыенціраў чалавек у лесе пачынае блукаць (правая нага заўсёды робіць крок большы за левую). Каб гэтага пазбегнуць, неабходна праводзіць уяўную прамую лінію паміж двума арыенцірамі спераду. Дайшоўшы да аднаго дрэва, выберыце наступны.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС
г. Мінска

Куточак старога парку

Продак прыкмячаў

У кастрычніку і хата з дрывамі, і мужык з лапцямі. Кастрычнік ходзіць па краю і гоніць птушак з гаю. Кастрычнік ні калёс, ні палоз не любіць. Кастрычнік зямлю балоціць, а лес дык залоціць. У кастрычніку снег – толькі на грэгу. У кастрычніку гром – зіма без снегу. Жураўлі ляцяць высока – зіма яшчэ далёка. У кастрычніку на адной гадзіне і дождж, і снег. На Савасцея (10 кастрычніка) пчальнікі хавалі вуллі ў імшанікі. Які Пакроў (14 кастрычніка) па надвор'і – такая будзе і зіма. На Пакровы дождж – на наступны год пчолы збяруць шмат мёду. Трыфан кажух латае, Палагея рукавічкі вяжа (21 кастрычніка). Зміцер (24 кастрычніка) зямлю выцер, на груды пабіў, каб ніхто не хадзіў. Марцін (25 кастрычніка) – свята млынароў. Сымон і Юда (28 кастрычніка) працу ў полі канчаюць, хаты аглядаюць.

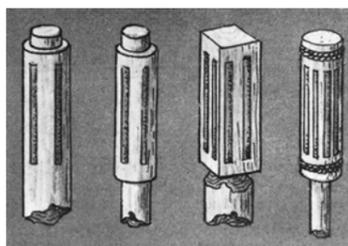

Жартоўныя восеньскія замалёўкі

Малая краязнаўчая ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

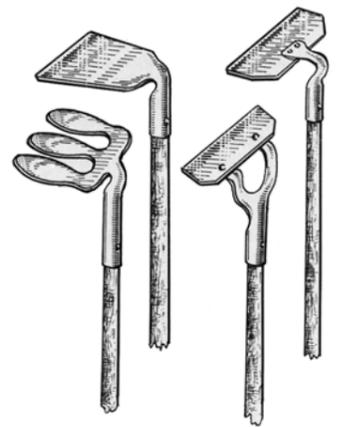
(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАТАЧНІК – 1) крацістая драўляная пущачка рознай формы з ручкай (да 0,5 м) для часовага ўтрымання і пераноскі пчалінай маткі. Лакальныя назвы рашотка, рашатня. 2) Ячэйка для вывядзення матак. Адрозніваюць тры віды: раявыя (што будуць пчолы на місачцы перад пачаткам раення), свішчавыя (на пчалінай каморцы для вывядзення маткі на замену старой), штучныя (на прывівачай рамцы з пераносам лічынкі). Апошнія шырока распаўсюджаныя на пчолагадавальных.

Матачнікі

МАТЫКА – ручная прылада для апрацоўкі глебы (пад час праполкі гародніны; на невялікіх участках ёю агучваюць бульбу). Лакальная назва капаніца. Уяўляе сабой трапецападобную або авальную металевую пласціну (8–12 см), насаджаную на доўгае (70–110 см) драўлянае дзяржальна. Вядомыя матыкі зубчатая (2–4 зубцы) і камбінаваныя (з аднаго боку пласціна, з другога – зубцы). Трапецападобныя і трохвугольныя здаўна бытавалі амаль па ўсёй Беларусі, авальныя – больш на поўдні (Брэсцкі, Пінскі, Гомельскі, Рэчыцкі р-ны) і на захадзе Беларусі (Пружанскі, Слоніўскі, Ашмянскі р-ны). Зубчатая матыкі з'явіліся пазней.

Матыкі

Выраблялі матыкі мясцовыя кавалі. У наш час іх робяць на прамысловых прадпрыемствах. На Магілёўшчыне, Гродзеншчыне, Міншчыне, на поўначы Віцебшчыны іх называюць матыгамі, зрэдку –

цяпкамі, на Гомельшчыне, часткова на Віцебшчыне – капаніцамі, на Брэстчыне і ў некаторых іншых мясцовасцях – гачкамі, на Міншчыне, поўдні Гомельшчыны – сапкамі.